

БАСЮК Т.П.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і права

Національного університету харчових технологій

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

У статті приділено увагу таким напрямам побудови інвестиційної безпеки підприємства: системі інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності, системі управління інвестиційними ризиками на підприємстві. Система інформаційного забезпечення як складова інвестиційної безпеки підприємства повинна містити показники, що формуються із зовнішніх та внутрішніх джерел. Управління інвестиційними ризиками проектів задля підвищення безпеки підприємства повинно передбачати два напрямки управлінського впливу на ризики в інвестиційній діяльності: 1) розробка і застосування заходів щодо зниження самого ризику (перерозподіл та/або додавання ресурсів, коригування календарного плану проекту, проведення додаткових досліджень та розвідки, коригування проектної документації та техніко-економічних показників; 2) розробка і застосування заходів щодо зниження наслідків ризику (страхування, залучення гарантів, залучення співінвесторів).

Ключові слова: економічна безпека, інвестиційна безпека підприємства, інформаційне забезпечення, інвестиційний ризик.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасних умовах процес успішного функціонування та розвитку підприємств багато в чому залежить від створення ефективної системи внутрішнього захисту. Така система повинна забезпечувати підприємствам можливість отримання очікуваного результату в умовах невизначеності стану зовнішнього та внутрішнього середовища. Згідно з теорією та практикою економіки підприємства згадана система визначена як економічна безпека підприємства. Економічна безпека підприємства може

тракуватись як такий стан господарюючого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів домагається запобігання, ослаблення або захисту від існуючих небезпек і загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику [10].

Економічна безпека підприємства складається із сукупності напрямів, серед яких: людський (включаючи кадровий), технологічний, матеріальний (у тому числі сировинний), інституційний, організаційний, інформаційний, продуктовий, фінансовий, інвестиційний [8].

Поняття економічної безпеки є своєрідним симбіозом всіх перерахованих складових, тому будь-яка шкода, заподіяна підприємству, має свої негативні наслідки і для його матеріальної складової. Таким чином, інвестиційна безпека є складовою ланкою економічної безпеки і від ефективності її забезпечення залежить безпека підприємства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика економічної безпеки підприємства та її інвестиційної складової знаходиться в центрі уваги іноземних і вітчизняних дослідників, таких як Безбожний В. Л., Варналій З. С., Геєць В. М., Денисенко М. П., Дорошко М. В., Захаров, О. І., Кавун С. В., Камишнікова Е. В., Капітула С. В., Кириленко В.І., Кириченко О. А., Кірієнко А. В., Козаченко Г. В., Кравчук О. Я., Кучеренко О. О., Лаптев С. М., Ляшенко О. М., Мельник П. В., Олейніков Є. А., Пономарьов В. П., Прохорова В. В., Тарангул Л. Л., Тумар М. Б., Турило А. М., Штангрет А. М., Якубець В. М., Ярочкін В. І. та ін.

Формулювання цілей статті. Проблеми забезпечення безпеки були і залишаються головними складовими забезпечення загального стійкого розвитку будь-якого підприємства. І хоча вже з'явилися фундаментальні напрацювання з проблем інвестиційної безпеки [1, С.28; 2, С. 233], однозначного визначення сутності, змісту та напрямів формування системи інвестиційної безпеки підприємства на сьогодні немає. Тому доцільним є дослідження сутності інвестиційної безпеки на макро- та макрорівні; підходів до побудови системи

безпеки інвестиційної діяльності підприємства за критеріями інформаційного забезпечення та рівня інвестиційного ризику.

Викладення основного матеріалу. Досліджуючи проблематику інвестиційної безпеки як складової загальної економічної безпеки підприємства, варто зазначити, що її розглядають на макро- та мікрорівні. На макрорівні термін «інвестиційна безпека» трактується як процес забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економічна стратегія розвитку підприємства здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку та економічної стабільності, і як результат, зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення [6,7]. На мікрорівні інвестиційна безпека може розглядатись як стан і процес. З одного боку, вона характеризує досягнутий рівень використання інвестиційних ресурсів в економічній політиці суб'єкта господарювання, а з іншого – визначає процес та напрями ефективного їх використання [3].

З огляду на вище означене, інвестиційна безпека підприємства – це міра узгодження довгострокових економічних інтересів підприємства як суб'єкта інвестиційної діяльності з суб'єктами зовнішнього середовища, за якої в умовах загроз підприємство в довгостроковому періоді не переходить в кризовий стан, який загрожує збитками великого масштабу, втратою конкурентоспроможності, порушенням нормального режиму господарської діяльності.

Інвестиційна безпека на макрорівні забезпечується проведенням комплексу політичних, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на зниження інвестиційних ризиків [5]. З боку держави забезпечення інвестиційної безпеки включає гарантії прав патентів, ліцензій і контрактів; поліпшення підприємницького клімату, що відображає політичну стабільність, ставлення суспільства і держави до іноземних інвестицій, стабільність законодавства, що регулює права власності; зниження криміногенності; зниження фінансових ризиків, конвертованість і стабільність національної валюти; фіксування обмежувальних заходів по відношенню до руху іноземних капіталів і товарів. Інвестиційна безпека залежить і

від таких факторів, як масштаби економіки і місткість ринку, рівень інфляції, ставки оподаткування, потреба в іноземних інвестиціях і валюті [9].

Інвестиційна безпека на рівні окремого підприємства забезпечується системою заходів, які у сукупності створюють сприятливі умови для інвестиційної діяльності і, як наслідок, позитивно відображаються на результатах операційної діяльності.

Серед таких заходів потрібно виділити:

- 1) систему інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності підприємства;
- 2) систему управління інвестиційними ризиками;

Зміст системи інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності, її широта та глибина визначається галузевими особливостями операційної діяльності підприємства, обсягом і ступенем диверсифікації інвестиційної діяльності та іншими умовами. Конкретні показники цієї системи формуються як за рахунок зовнішніх, так і за рахунок внутрішніх джерел інформації.

Система показників інформаційного забезпечення інвестиційного менеджменту, що формуються із зовнішніх джерел, діляться на такі групи:

1. Показники, що характеризують загальноекономічний розвиток країни (макроекономічний та галузевий). До інформаційних показників, що характеризують макроекономічний розвиток, відносяться: темп зростання ВВП і національного доходу; розподіл національного доходу на споживання і нагромадження; обсяг капітальних вкладень; введення в дію основних засобів; індекс інфляції; облікова ставка НБУ. Галузевий розвиток характеризується обсягом та динамікою виробленої та реалізованої продукції; динамікою обсягу капітальних вкладень; загальною вартістю активів підприємства і в тому числі необоротних та їх віком; сумою власного капіталу підприємств; сумою валового прибутку підприємств, в тому числі від операційної та інвестиційної діяльності, індексом цін на продукцію галузі в періоді, що розглядається.
2. Показники, що характеризують кон'юнктуру інвестиційного ринку (фондових інструментів, грошових інструментів, капітальних товарів та послуг). Інформаційними показниками, що характеризують кон'юнктуру

ринку фондових інструментів є: види основних фондових інструментів; котирувальні ціни попиту і пропозиції по основних видах фондових інструментів; обсяги і ціни угод по основних видах фондових інструментів; зведений індекс динаміки цін на фондовому ринку. Показники, що характеризують кон'юнктуру ринку грошових інструментів інвестування: кредитна ставка окремих комерційних банків, що диференціюється по строках надання кредиту; депозитна ставка окремих комерційних банків, що диференціюється по вкладах за вимогою та строкових; офіційний курс окремих валют, яким оперує підприємство в процесі здійснення зовнішньоекономічних операцій; курс купівлі-продажу аналогічних видів валют, що встановлено комерційними банками. Кон'юнктуру ринку капітальних товарів та послуг характеризують такі інформаційні дані: основні види капітальних товарів, що обертаються на товарному ринку і пов'язаних з інвестиційною діяльністю підприємства; котирувальні ціни попиту та пропозиції на відповідні капітальні товари; обсяги та ціни угод по відповідних капітальних товарах; середні ціни на інвестиційні послуги.

3. Показники, що характеризують діяльність контрагентів та конкурентів. Система цих показників використовується переважно для прийняття оперативних управлінських рішень по окремих аспектах здійснення інвестиційного процесу. Вони можуть формуватись по наступних блоках: «інвестиційні компанії, фонди та інші посередники», «Банки», «Інвестиційні підрядчики», «Страхові компанії», «Постачальники реальних капітальних товарів», «Продавці нематеріальних активів», «Конкуренти». Склад інформативних показників кожного блоку визначається конкретними цілями управління інвестиціями. Обсягом інвестиційної діяльності, тривалістю партнерських відносин та іншими умовами.
4. Нормативно-регулюючі показники. Ці показники формуються переважно у розрізі двох блоків: «Нормативно-регулюючі показники по різноманітних аспектах інвестиційної діяльності підприємства», «Нормативно-регулюючі

показники по питаннях функціонування окремих сегментів інвестиційного ринку».

Система показників інформаційного забезпечення інвестиційного менеджменту, що формуються із внутрішніх джерел, ділиться на три групи:

1. Показники, що характеризують рівень інвестиційної активності підприємства в цілому. До цієї групи відносяться: показники, що характеризують обсяги реального та фінансового інвестування; показники, що характеризують обсяги формування власних інвестиційних ресурсів; показники, що характеризують грошові потоки по інвестиційній діяльності.
2. Показники, що характеризують фінансові результати інвестиційної діяльності окремих структурних підрозділів підприємства: фінансові результати по основних формах інвестиційної діяльності; фінансові результати інвестиційної діяльності в регіональному розрізі; фінансові результати діяльності окремих «центрів інвестицій».
3. Нормативно-планові показники, що пов'язані з інвестиційною діяльністю підприємства: система внутрішніх нормативів, що регулюють інвестиційну діяльність підприємства; система планових показників інвестиційної діяльності підприємства.

Підприємство здійснює інвестиційну діяльність в умовах невизначеності і ризику. З метою забезпечення високого рівня інвестиційної безпеки на підприємстві має бути побудовано ефективне управління ризиками.

Управлінням ризиками являє собою процес вироблення компромісу, спрямованого на досягнення балансу між вигодами від зменшення ризику і необхідними для цього витратами, а також прийняття рішення про те, які дії для цього слід зробити (включаючи відмову від яких би то не було дій). Іншими словами, це процес передбачення і нейтралізації їх негативних фінансових наслідків, пов'язаних з їх ідентифікацією, оцінкою, профілактикою і страхуванням.

Управління ризиками ґрунтується на певних принципах, основними з яких є:

1. Усвідомленість прийняття ризиків. Менеджер повинен свідомо йти на ризик, якщо він сподівається отримати відповідний дохід від здійснення

інвестиційного проекту. Природно, за окремими проектами після оцінки рівня ризику можна прийняти тактику "уникнення ризику", проте повністю виключити ризик з інвестиційної діяльності підприємства неможливо, тому ризик - об'єктивне явище, притаманне більшості господарських операцій.

2. Керованість прийнятими ризиками. До складу портфеля ризиків повинні включитися переважно ті з них, які піддаються нейтралізації в процесі управління незалежно від їх об'єктивної і суб'єктивної природи. Тільки за такими видами ризиків менеджер може використовувати весь арсенал внутрішніх механізмів їх нейтралізації, тобто проявити мистецтво управління ризиками. Ризики некеровані, наприклад ризик форс-мажорної групи, можна лише передати зовнішньому страховику.

3. Порівнянність рівня прийнятих ризиків з рівнем прибутковості. Цей принцип є основоположним. Він полягає в тому, що підприємство повинно приймати в процесі здійснення інвестиційної діяльності лише ті види фінансових ризиків, рівень яких не перевищує відповідного рівня доходності по шкалі "прибутковість - ризик". Будь-який вид ризику, по якому рівень ризику вище рівня очікуваної прибутковості (з включеною в неї премією за ризик), повинен бути підприємством відхилений (або, відповідно, повинні бути переглянуті розміри премії за даний ризик).

4. Порівнянність рівня прийнятих ризиків з фінансовими можливостями підприємства. Очікуваний розмір фінансових втрат підприємства, що відповідає тому чи іншому рівню ризику, повинен відповідати тій частці капіталу, яка забезпечує внутрішнє страхування ризиків. В іншому варіанті наступ ризикового випадку спричинить за собою втрату певної частини активів, що забезпечують інвестиційну діяльність підприємства, тобто знизить його потенціал формування прибутку і темпи майбутнього розвитку. Розмір ризикового капіталу, що включає і відповідні внутрішні страхові фонди, повинен бути визначений підприємством заздалегідь і служити кордоном прийняття тих видів ризиків, які не можуть бути передані партнеру по операції чи зовнішньому страховику.

5. Облік тимчасового фактора в управлінні ризиками. Чим довший період здійснення інвестиційного проекту, тим ширше діапазон супутніх ризиків, тим менше можливостей забезпечувати нейтралізацію їх негативних фінансових наслідків за критерієм економічності управління ризиками. При необхідності здійснення таких інвестиційних операцій підприємство повинно забезпечити отримання необхідного додаткового рівня доходності по ній не тільки за рахунок премії за ризик, а й премії за ліквідність, тому що період здійснення інвестиційного проекту являє собою період "замороженої ліквідності" вкладеного в нього капіталу.

6. Облік фінансової стратегії підприємства в процесі управління ризиками. Система управління ризиками повинна базуватися на загальних критеріях обраної підприємством фінансової стратегії (що відображає його фінансову ідеологію по відношенню до рівня допустимих ризиків), а також фінансової політики по окремих напрямках господарської діяльності.

7. Облік можливості передачі ризиків. Прийняття низки ризиків незрівнянно з фінансовими можливостями підприємства по нейтралізації їх негативних наслідків при ймовірному настанні ризикового випадку. У той же час здійснення відповідної інвестиційної операції може диктуватися вимогами стратегії і спрямованості господарської діяльності. Включення таких ризиків в портфель сукупних ризиків припустиме лише в тому випадку, якщо можлива часткова або повна їх передача партнерам по проекту чи зовнішньому страховику.

В інвестиційній діяльності основним завданням для керівництва є прийняття рішення про прийнятність ризику, тобто оцінка, чи не є ймовірність неотримання очікуваного результату і можливі збитки занадто високими і загрозливими. Необхідно розглядати можливість зниження як рівня ризику, так і можливих збитків. Таким чином, можна говорити про існування двох напрямків управлінського впливу на ризики в інвестиційній діяльності:

- 1) розробка і застосування заходів щодо зниження самого ризику (тобто ймовірності настання події, що тягне відхилення результату від очікуваного);
- 2) розробка і застосування заходів щодо зниження наслідків ризику (тобто мінімізація відхилення результату від очікуваного).

Заходи щодо зниження ризику можуть включати в себе:

- 1) перерозподіл та/або додавання ресурсів;
- 2) коригування календарного плану проекту (наприклад, для перерозподілу витрат або зниження ризиків, пов'язаних з природно-кліматичними явищами);
- 3) проведення додаткових досліджень та розвідки;
- 4) коригування проектної документації та техніко-економічних показників.

Для зниження наслідків ризику можуть бути застосовані такі інструменти як:

- 1) страхування;
- 2) залучення гарантів;
- 3) залучення співінвесторів (для зниження обсягу власних інвестицій).

Підприємство з метою забезпечення інвестиційної безпеки може використовувати такі методи управління інвестиційним ризиком:

- 1) передача ризику, тобто переклад відповідальності за ризик на іншу сторону за певну плату, в основному на страхову компанію. Іншими методами перенесення ризику є хеджування та диверсифікація. Хеджування здійснюється за допомогою таких біржових інструментів, як форварди, опціони, ф'ючерси. Диверсифікація передбачає розподіл інвестицій за різними фінансовими інструментами, що забезпечує можливість залишити прибутковість портфеля рівною сумі доходностей окремих інструментів.
- 2) розподіл ризиків між учасниками проекту. Розподіл ризиків між учасниками проекту - планується на етапі підготовки плану проекту.
- 3) утримання ризику, що передбачає збереження відповідальності за ризик, готовність і здатність покрити можливі збитки за рахунок власних коштів. Часто цей метод управління зводиться до створення спеціальних фондів і резервів під втрати.
- 4) скорочення (запобігання та контролювання) ризику, що пов'язано із проведенням власних спеціальних заходів щодо обмеження розміру ризику, створення спеціальних систем запобігання шкоди (системи контролю, безпеки, технічні засоби охорони, пожежогасіння тощо).
- 5) резервування коштів на покриття непередбачених витрат;

- 6) поглинання ризику. Поглинання ризику – це включення етапу реалізації інвестиційного проекту в середовище, що зводить ймовірність ризику до нуля.
- 7) уникнення (скасування) ризику. Найбільш простий метод, який полягає у відмові від проведення певних операцій. Однак для підприємця це одночасно означає втрату можливого доходу. Слід зазначити, що на практиці не завжди можна ухилитися від ризику.

Висновки. За підсумками вище розглянутого можна зробити наступні висновки:

- запорукою здійснення ефективної та безпечної інвестиційної діяльності на підприємстві є налагоджена система інформаційного забезпечення, яка, в свою чергу, є основою безпеки
- для безпеки інвестиційної діяльності підприємство повинно організовувати управління інвестиційними ризиками на високому рівні. З цією метою необхідно використовувати найбільш оптимальний метод управління інвестиційними ризиками з урахуванням усіх факторів, що впливають на інвестиційний проект.

1. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки: [монографія] / В.І. Кириленко – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
2. Економічна безпека: навчальний посібник / [Варналій З.С., Мельник П.В., Тарангул Л.Л. та ін.]; за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647с.
3. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи: [монографія] / Кириченко О. А., Денисенко М. П., Сідак В. С., Лаптев С. М., Єрохін С. А. та ін. ; заг. ред. Кириченко О. А. – К. : ІМБ Університету “КРОК”, 2010. – 412 с.
4. Кудрявцев В.М. Система управління інвестиційною безпекою підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/11331/1/2.pdf>.
5. Любімов В.І. Поняття та критерії інвестиційної безпеки [Електронний ресурс]. – 2010. - Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=136>

6. Гапоненко В. Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В. Ф. Гапоненко, А. Л. Беспалько, А. С. Власков. – Москва: «Ось-89», 2007. – 208 с.
7. Побережна Н. М. Інвестиційна складова економічної безпеки [Електронний ресурс] / Н. М. Побережна // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. - 2013. - № 67. - С. 179-185. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vcpitp_2013_67_31.pdf.
8. Недашківський М. М. Інвестиційна безпека України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / М. М. Недашківський, К. Ю. Подгорна // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2012. - № 1. - С. 274-280. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpnudps_2012_1_28.pdf.
9. Фалович А. Дослідження сучасних напрямків визначення сутності економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / А. Фалович // Соціально-економічні проблеми і держава. - 2013. - Вип. 1. - С. 271–278. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Sepid_2013_1_31.pdf

АННОТАЦИЯ

В статье уделено внимание таким направлениям построения инвестиционной безопасности предприятия: системе информационного обеспечения инвестиционной деятельности, системе управления инвестиционными рисками на предприятии. Система информационного обеспечения как составляющая инвестиционной безопасности предприятия должна содержать показатели, формируемые из внешних и внутренних источников. Управление инвестиционными рисками проектов для повышения безопасности предприятия должно предусматривать два направления управленческого воздействия на риски в инвестиционной деятельности: 1) разработка и применение мер по снижению самого риска (перераспределение и/или добавления ресурсов, корректировка календарного плана проекта, проведение дополнительных исследований и

изысканий, корректировка проектной документации и технико-экономических показателей, 2) разработка и применение мер по снижению последствий риска (страхование, привлечения гарантов, привлечения соинвесторов).

Ключевые слова: *экономическая безопасность, инвестиционная безопасность предприятия, информационное обеспечение, инвестиционный риск.*

ABSTRACT

The paper paid attention to such areas of construction investment enterprise security, information system investment, investment risk management system in the enterprise. Information Support System as part of the investment enterprise security should include figures generated from external and internal sources. Managing investment risk projects to improve security company must provide two areas of managerial influence the risks in investing activities: 1) the development and application of measures for the reduction of risk (redistribution and / or adding resources, adjusting the project schedule, more research and exploration, adjusting project documentation and technical and economic indicators, 2) the development and application of measures to reduce the consequences of risk (insurance, involvement of guarantors, attracting co-investors).

Keywords: *economic security, the security of investment companies, information technology, investment risk.*

«Одержано редколегією (2015р.)»